

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในหลายประเทศในโลกที่มีธรรมชาติที่สวยงาม มีวัฒนธรรมอันหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละภาค ตลอดจนมีประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ มีการส่งเสริมอารยธรรมมาช้านาน ย่อมเป็นพื้นฐานหรือทุนสำรองที่ดีต่อการส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวให้แพร่กระจายไปยังนานาประเทศประกอบกับระบอบการปกครองประเทศและทำเลที่ตั้งของประเทศไทยที่เอื้ออำนวยต่อการเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิ่งเสริมหรือได้เปรียบคู่แข่งชั้นในภูมิภาคแถบนี้ รัฐบาลไทยได้เล็งเห็นข้อได้เปรียบที่มีอยู่ จึงพยายามเร่งฟื้นฟูส่งเสริมสิ่งสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายได้กระจายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ กว่า 4 ทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลได้มีความพยายามในการใช้กลยุทธ์ทุกรูปแบบเช่น ในด้านการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวโลก เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้คนเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น นับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูงเมื่อเทียบกับธุรกิจอื่น ๆ โดยเฉพาะในสถานะปัจจุบันที่ไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและการเป็นหนี้สินต่อต่างชาติอย่างมากมาย ความพยายามที่ผ่านมาของรัฐบาลไทยมีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศได้เติบโตสวนกระแสกับสถานะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

แต่หากมองลึกกลงไปถึงผลประโยชน์และผลกระทบระยะยาวก็น่าใจหาย เพราะธรรมชาติที่ถูกทำลายจากการเหยียบย่ำ การบุกเบิกพื้นที่จากธุรกิจประเภทนี้ อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรอย่างเกินกำลังไม่มีมาตรการช่วยเหลือธรรมชาติให้ฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็วระบบนิเวศในธรรมชาตินั้น ๆ จึงได้ถูกทำลายไปอย่างยากที่จะให้มีสภาพฟื้นคืนมาดังเดิม นอกจากผลกระทบจากธรรมชาติที่ถูกรบกวนประการหนึ่งแล้วที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือ การเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นกับสังคมชุมชนนั้น ๆ รูปแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันดั้งเดิม ที่เป็นของท้องถิ่น ก็อาจถูกกลืนหรือลบเลือนหายไปด้วยเช่นกัน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ถูกนำมาพิจารณาเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมและป้องกันมิให้แหล่งทรัพยากรใหม่ต้องถูกทำลาย รวมถึงมุ่งเน้นการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นประการสำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการพัฒนา

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จึงเป็นนโยบายที่ชัดเจนของรัฐบาลปัจจุบันที่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระดับพื้นฐาน และการบริการเป็นอย่างดี เห็นได้จากการแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ว่า การท่องเที่ยวคือ หนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสเงินสด เข้าสู่ประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการ ส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานของการบริการ โดยเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบในด้านการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว เน้นการเร่งพัฒนาบูรณะฟื้นฟู มรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งใน เขตเมือง และนอกเมืองเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเชิงอนุรักษ์ เชิงคุณภาพ และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น (อีเอฟไอซี, 2544)

สำหรับชุมชนบ้านนาตอง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขาสูงล้อมรอบมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนมีครัวเรือนทั้งสิ้น 130 ครัว ^{บ้านนาตอง} บ้านนาตองอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 35 กิโลเมตร. ²⁸ การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนเพราะมีสภาพถนนบางช่วงเป็นดินลูกรังและต้องลัดเลาะไปตามไหล่เขาสูง มีน้ำสายหลักที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตและการประกอบกิจกรรม คือ ลำน้ำแม่ก้อน ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากหุบเขาในป่าลึกมีสันเขาแนวยาวเรียกว่า“แป๊ะเมือง”เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดแพร่ และอุตรดิตถ์ เส้นทางศึกษาธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวบ้านนาตองมีลักษณะเป็นเส้นทางเดินทางเดียว (one – way trail) ภายในเส้นทางประกอบด้วยจุดศึกษาธรรมชาติ 6 จุด คือ

- จุดที่ 1 เส้นทางแห่งการศึกษารวมชาติและวิถีชีวิตชาวบ้านนาตอง
- จุดที่ 2 “ต้นตอง” ต้นตำบานแห่งบ้านนาตอง
- จุดที่ 3 ต้นกำเนิดสายธารแห่งชาติ
- จุดที่ 4 “ปล่องถ้ำหิน” เฝิงพิงคุณก
- จุดที่ 5 “ปริศนาถ้ำนาตอง”
- จุดที่ 6 “สวนเมี่ยง” สายเลือดแห่งรายได้

สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้ยืนต้นที่สำคัญ ได้แก่ ไม้แดง ต้นทองหลางป่า มะเดื่อ ไม้จำปา ไม้ไผ่ เป็นต้น สัตว์ป่าที่สำคัญได้แก่ ไก่ฟ้าหลังเงิน เต่าปูลู คูน เลียงผา ไก่ป่า สภาพอากาศเป็นแบบร้อนชื้น สภาพดินมีลักษณะเป็นดินร่วน สำหรับช่วงเดือนที่มีนักท่องเที่ยวนิยมเข้ามายังหมู่บ้าน สามารถแบ่งออกเป็นสองช่วงคือ ช่วงเดือนมิถุนายน – กันยายน เพราะสภาพป่ามีความชุ่มชื้น มีการไถนา เตรียมกล้า ปักดำข้าว บำรุงดูแล เกี่ยวข้าว และช่วงเดือนตุลาคม -

คุณภาพพันซ์ มีการเก็บใบเมี่ยง นึ่งเมี่ยง หมักเมี่ยง จำหน่ายผลผลิต จึงเหมาะกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาวิถีชีวิตและขั้นตอนการเกษตร

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษามองเห็นว่า การที่จะพัฒนาชุมชนบ้านนาตอง ให้เป็นชุมชนเข้มแข็งได้นั้น นอกจากความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ความรู้และการมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ แต่หากองค์กรใดขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการที่ดี การที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งก็เป็นเรื่องยาก

เพราะฉะนั้นผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์จะศึกษาถึงชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการศึกษาครั้งนี้มีปัญหาการวิจัยดังต่อไปนี้

1.2 ปัญหาการวิจัย

1. บริบทของชุมชนกับการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นเช่นไร
2. มีแหล่งหรือทรัพยากรอะไรบ้างที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่การศึกษา
3. ถ้าชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมจะเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบใด
4. ชุมชนมีความพร้อมในการบริหารจัดการทรัพยากรมากน้อยแค่ไหน

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ทำการศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านนาตอง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีพื้นที่ 9,537 ไร่ โดยประมาณ

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย

1. ผู้นำชุมชน
2. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านนาตอง
3. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

4. เจ้าหน้าที่อุทยานลำน้ำน่าน
5. คณะกรรมการชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เต่าปูลู
6. ไกด์ท้องถิ่นและผู้นำนักท่องเที่ยว

1.4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาการวิจัยในเรื่อง ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาหมู่บ้านนาตอง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ได้จำแนกเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1 บริบทของชุมชน

- ประวัติการตั้งถิ่นฐาน
- ลักษณะทางกายภาพ
- ลักษณะทั่วไปภายในชุมชน

1.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากร

- แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- พื้นที่การเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน
- ประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมชุมชน

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ความพร้อมของชุมชน

- ความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านต่อการเป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- ความตระหนักจิตสำนึกในคุณค่าทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชน
- ลักษณะการคัดเลือกทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่
- ข้อคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านนาตอง

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

- วิธีการในการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน
- โครงสร้างคณะกรรมการในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
- บทบาทการดำเนินงานของชุมชนในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ละระดับ
- การจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและรายการนำเที่ยวของชมรม
- การปันผลค่าตอบแทนจากรายได้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทางตรงและทางอ้อม

3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- วิเคราะห์กลุ่มชาวบ้านผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์
- ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมชุมชน
- ปัญหา อุปสรรค และสิ่งที่ชุมชนต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพยากร

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.5 นิยามศัพท์

ชุมชน ในที่นี้หมายถึง ชุมชนบ้านนาตอง

บริบทของชุมชน หมายถึงข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเช่น ประวัติการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ความสมบูรณ์ของทรัพยากร หมายถึง การที่มีสภาพของป่าอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า น้ำ และป่าไม้ ที่มีชีวิตและมีการเจริญเติบโตในการจัดการให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

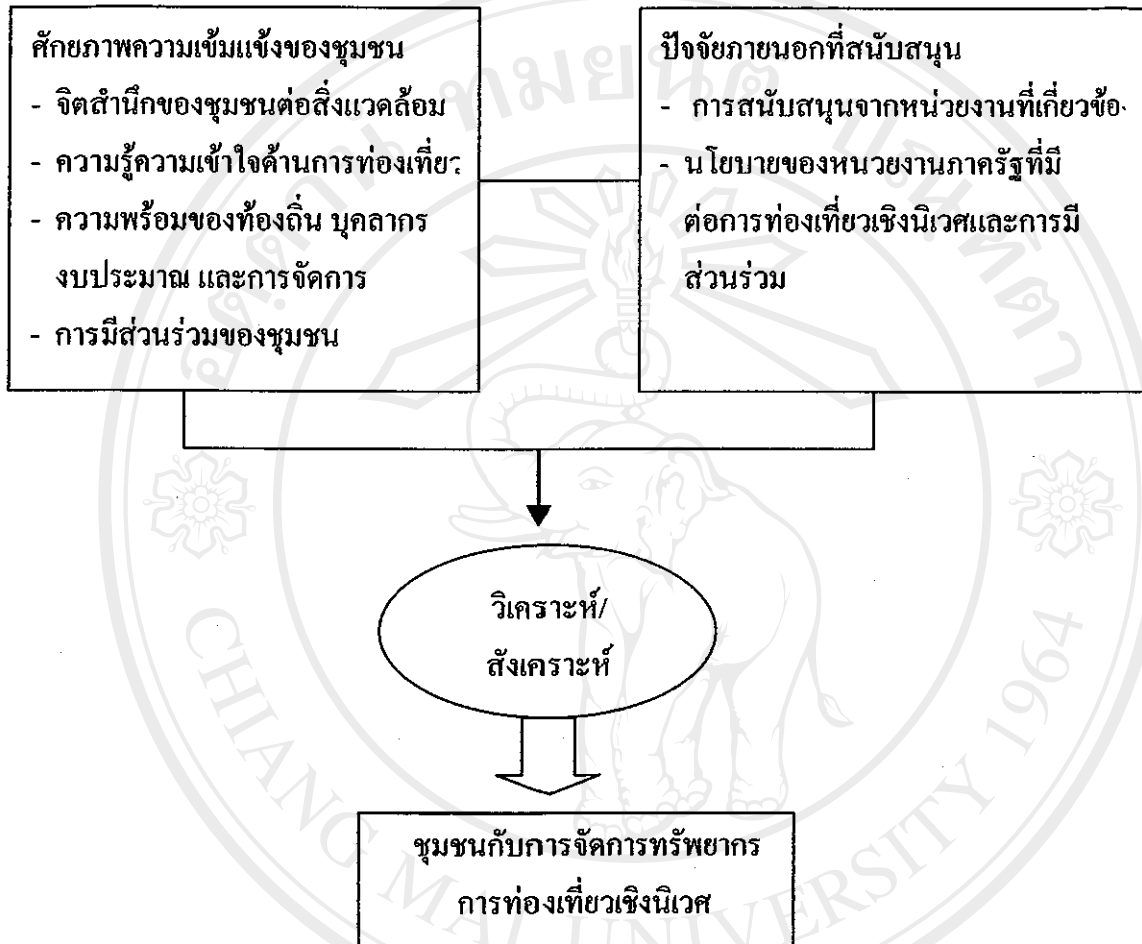
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาตองที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

แหล่งทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเช่น ป่าไม้ น้ำตก ถ้ำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านนาตอง

ผลกระทบต่อชุมชน หมายถึง ผลดีและผลเสียของชุมชนที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

เป้าหมายของชุมชนกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การศึกษาศักยภาพ ความเข้มแข็งของชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด ในเรื่องของการมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและลักษณะ ของการจัดการทรัพยากรที่ดีโดยศึกษาข้อมูลจากชาวบ้าน หน่วยงานต่าง ๆ ในประเด็นความรู้ความ เข้าใจความพร้อมของบุคลากร งบประมาณและการได้มีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ ประกอบจากภายนอกที่สนับสนุน อาทิเช่น นโยบายจากภาครัฐที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลจาก การวิเคราะห์และสังเคราะห์จะทำให้เราทราบว่าชุมชนบ้านนาต้องเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือไม่